

GAGAVUZ TÜRKLERİNDE KÜLTÜR VE EKONOMİ

“Yolunuz bir gün Karadeniz’in kuzeyi, Boğdan- Besarabya’nın güneyi ve zengin Bucak topraklarına düşerse hoş buluştuk, sabahınız hayır olsun sözlerini işitirsiniz. Mağaza ve işyerlerinde Türkçe türküler dinler, Komrat Devlet Üniversitesi’nde Türkçe’nin bir ağız olan Gagavuzca konuşursunuz.

Dr. Öğr. Üyesi Remzi Bulut

Atatürk Kütüphanesi’ne uğradığınızda çaylarınızı yudumlarken kendinizi Türk yurdunda hissedersiniz. Sokakta, pazarda ve panayırda dolaşırken tabelaları görünce yurt dışında olduğunuzu unutursunuz. Konuksever Gagavuzlara misafir olduğunuzda aynı kültür ve gelenekleri yerinde yaşarsınız.”

Dünyada Gagavuz Türklerinin büyük çoğunluğu, Moldova Cumhuriyeti’nin güneyinde bulunan Besarabya – Bucak bölgeleri olan bereketli topraklarda yaşamaktadır. Moldova Cumhuriyeti içinde özel bir statüye sahip olan Gagavuz Türklerinin yaşadığı bölgeye; “Gagauz Yeri”, “Gagavuz Özerk Bölgesi” veya “Gagauziya” gibi tanımlamalar yapılmaktadır. Gagavuz Türkleri, iç işlerinde serbest dış işlerinde ise Moldova ile beraber hareket etmektedirler. Devlet statüsü taşıyan Gagavuzlar “başkan” tarafından yönetilmektedir. Milli meclisleri ise “Halk Topluğu” olarak adlandırılmaktadır. 1871 kilometre kare yüz ölçümüne sahip Gagavuz Özerk Bölgesi’nde 3’ü il statüsünde olmak üzere 32 köy tipi yerleşim yeri bulunmaktadır. Bölgenin toplam nüfusu 160 bin civarında olup, başkenti (baş kasaba) Komrat şehridir.

1 Dr. Öğr. Üyesi Remzi Bulut, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Moldova’daki Gagavuzlar özerk olmalarına rağmen, Moldova dışında dağınık olarak Ukrayna, Bulgaristan, Rusya Federasyonu, Yunanistan, Kazakistan, Romanya, Türkiye ve Orta Asya Cumhuriyetlerinde yaşamaktadırlar. Ayrıca 1930’lu yıllarda birçok Gagavuz Türkü’nün Amerika ve Brezilya gibi ülkelere çalışmak amacıyla göç ettiği ve oralara yerleştiklerini ünlü Gagavuz tarihçi Stefan Bolgar “Sabaa Yıldızı” dergisinde belirtmektedir.

“Gagavuz Türkleri kültür ve dil bakımından Türklerle soydaş olup, dini inanış bakımından Hristiyan olmalarından dolayı Slavlarla dindaş özelliği taşımaktadır.”

Gagavuz Türkleri kültür ve dil bakımından Türklerle soydaş olup, dini inanış bakımından Hristiyan olmalarından dolayı Slavlarla dindaş özelliği taşımaktadır. Gagavuz Türklerinin genel olarak isimleri Slav soyadları ise Türkçedir. Gagavuz Türklerinin konuştuğu Gagavuzca Anadolu

Türkçesine çok yakın bir dildir. Gagavuz Türklerini Türk Dünyasına bağlayan en önemli etmen Türkçe bilmeleri ve konuşmalarıdır. Gagavuz Türkleri kültürü ile Anadolu Türkleri kültürü arasında önemli fark bulunmamaktadır. Kadim Gagavuz kültürü günlük hayatı etkilediği gibi ekonomi ve ticari alanlara da yansımaya göstermiştir.

Gagavuz Türklerinde tarım ve hayvancılıkla uğraşı hayatın önemli parçasını oluşturmaktadır. Gagavuz toplumunda tarım ve hayvancılık kültürel ve gele-

neksel yapıya dönüşmüştür. Kışlık tüketim için hazırlanan her türlü gıdasal ürünler yaz mevsiminde özen gösterilerek hazırlanmaktadır. Hemen hemen her evin altında bulunan mahzenlerde (bu mahzenler kışın ılık, yazın ise serin ortam oluşturmaktadır) saklanmaktadır. Hazırlanan kışlık gıdasal ürünler ev ve aile ekonomilerine büyük katkı sağlamaktadır. Gelenekten kaynaklı olarak Gagavuz kızlarında çeyiz hazırlama, ev ekonomileri gibi konuların evlilik öncesi öğrenilmesi olmazsa olmazlar arasında yer almaktadır. Gagavuz ve Anadolu toplumları arasında bulunan kültür ve yaşam benzerlikleri sayılamayacak kadar fazladır.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Moldova Cumhuriyeti bağımsızlığını kazanmıştır. Diğer eski SSCB ülkelerinde olduğu gibi Moldova Cumhuriyeti'nde de serbest piyasa ekonomisine geçiş kararı benimsenmiştir. Kısa dönem içinde piyasa ekonomisine geçiş reformları uygulanmaya başlanmıştır. Aynı durum Gagavuz Özerk Bölgesi için de geçerli olmuştur. Ancak Gagavuz Bölgesi'nde Sovyetler Birliği döneminden kalma tarımsal kolektif işletmelerin büyük kısmı özelleşse de eski Sovyet sistemi kısmen de olsa devam etmektedir. Küçük ölçekli tarımsal ürün işleyen aile işletmeleri gelişmiş olup, diğer ekonomik sektörlerde yeterli gelişim sağlanamamıştır.

Gagavuz Türklerinde Eğitim ve Kültür

Gagavuz Özerk Bölgesi'nde eğitim genel olarak Moldovaca ve Rusça profillerinde verilmektedir. Moldovaca profilde tüm dersler Moldovaca verilirken, Rusça profilde Rusçadır. Ancak ana dil Gagavuzca, her iki profilde yoğun olarak öğretilmektedir. Gagavuz Türkleri günlük hayatta genellikle Gagavuz Türkçesini kullanmaktadır. Gagavuz Türkçesiyle ilk, orta ve yükseköğretimde eğitime hala daha geçiş yapılamamıştır. Eğitim kurumlarında Rusçanın etki ve ağırlığı söz konusudur. Gagavuz Türklerinin tek üni-

versitesi olan Komrat Devlet Üniversitesi (KDU) bünyesinde Milli Kültür fakültesinin bazı bölümlerinde Türkçe dersleri verilmektedir. Yine üniversite bünyesinde Türk kültür merkezi bulunmaktadır.

İki toplum arasındaki eğitim tarihsel olarak ele alındığında; Gagavuz Türkleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler Atatürk döneminde başlamıştır. Atatürk, Gagavuz Türklerine özel önem vermiş olup zamanın T. C. Bükreş büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver vasıtasıyla Gagavuzlara dilini kaybetmemeleri amacıyla Türkiye'den 80 öğretmen göndermiştir. Romanya ve Sovyetler Birliği arasında sürekli el değiştiren Moldova'daki Gagavuz Türkleri dil ve kültür bakımından sürekli baskılar yaşamış olsalar da asimile olmamışlardır. Türkiye tarafından kendi benliklerini koruma adına sürekli destek görmüşlerdir. Türkiye tarafından görevlendirilen öğretmenler birçok Gagavuz öğrencisine Türkçe dersi vermiştir. Türk öğretmenler tarafından eğitim ve öğretim desteği alan talebeler zamanla Moldova Cumhuriyeti üst makamlarında görev almışlardır. Bu arada Türkiye'den gelen öğretmenlerden biri hariç zamanla çeşitli gerekçelerle geri Türkiye'ye gönderilmişlerdir. O bir öğretmen ise Gagavuz kadınıyla evlenip ömrünün sonuna kadar Gagavuz bölgesinde yaşamış, dil ve kültür bayrağını dalgalandırmıştır. Ta ki 1993 yılına kadar. Farklı kitap ve makalelerimde yer alan aşağıdaki paragrafı yeri gelmişken eklemek istiyorum.

*"...Kemal'in Öğretmenleri Ukrayna'nın Moldova sınırındaki Bolgrad kasabasının Ortodoks mezarlığında bir Türk'ün yattığını hiç biliyor muydunuz?!. Bu bakımsız, unutulmuş, üzerini otlar bürümüş kabirde, bir dönemin bilinmeyen tarihinin, koşulsuz vatanseverliğin gömülü olduğunu yaşlı bir Gagavuz'un şu ifadesinden çıkarırsınız: **"Burada Kemal'in üredicisi (öğretmeni) yatıyor!.."** **"Kemal'in Askerleri"**nin (Kuvayı Milliye-*

ciler) bu ülkeyi kurtardığını bilirsiniz. Bilirsiniz de **“Kemal’in Öğretmenleri”**nin, Türkiye’den bin küsur kilometre ötede ne aradığını bilemezsiniz. Oysa, başınızı biraz çevirip, bugün Gagavuz Bölgesinde K.G.B., C.I.A görevlilerinin, Rusya, A.B.D., Alman, Bulgar, Yunan ve hatta Norveç uyruklu Türkolog, gazeteci, serbest araştırmacı ve papazların, Bahai ve Protestan misyonerlerinin ne aradığını araştırırsanız, Atatürk’ün de Türk ve akraba topluluklara sahip çıkma adına büyük bir misyonu karşınıza çıkmaktadır”².

Gagavuz Türkleri Osmanlı İmparatorluğu’nun Besarabya bölgesinden ayrılmasından sonra sürekli Romen ve Rus işgali altında kalmasına rağmen dillerini ve kültürlerini muhafaza etmişlerdir. Günlük hayatta yayın yapan Gagavuzların “Ana Sözü” gazetesi klişesinde “Ana Sözü ile Oğuzluk Yaşasın” cümlesini görürsünüz. Yine birçok mağaza, lokanta, alışveriş merkezleri isimlerinde Türkçe

² Daha geniş bilgileri “Moldova’daki Gagavuz Türkleri” adlı kitabımda bulabilirsiniz

tabelalar gördüğünüz gibi mezarlıkta Türkçe dua eden insanlara rastlarsınız. Ayrıca konuşma dilinde birçok İslami terminolojilere de rastlamak mümkündür. Aynı durum halk dil ve kültüründe fazlasıyla yansıma göstermektedir.

Gagavuz Türkleri kültürü birçok alanda Anadolu kültürü ile özdeşleşmiş olmasına rağmen, dini merasim, cenaze ve düğün gibi günlük hayat tarzlarında dini inanışlarından kaynaklı olarak Hristiyan ve Slav kültürü ağırlık basmaktadır. Ancak mutfak, yemek, dokuma, çeyiz hazırlama ve büyüklere saygı gibi benzeri gelenek ve görenekler – muhtemelen Osmanlıdan kalma olsa gerek – Türkiye kültürü ile aynıdır.

Gagavuz Türklerinin dili, kültürü, folkloru ve gelenekleri büyük Türk Dünyasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Uzun dönem Rus ve Romen işgallerinde kalan Gagavuzlar kendi kültür ve benliklerini korudukları gibi Besarabya bölgesinde yaşayan diğer etnik grupların da kültürlerini etkilemiştir. Belki

de Gagavuz Türklerini günümüze kadar taşıyan en önemli unsurlar, dil ve kültürlerine sahip çıkmalarından kaynaklanmaktadır.

Gagavuz Türklerinin Ekonomik Yapısı

Gagavuz Özerk Bölgesi zengin ve verimli kara topraklarına sahiptir. Yüz ölçümü bakımından oldukça küçük olmasına rağmen, tarımda yüksek verimler alınmaktadır. Bölgenin ekonomik yapısı genel olarak tarım ve hayvancılık üzerine dayalı olup, sanayi ve turizm sektörleri yok denecek kadar az gelişmiştir (Velev, 2007: 139). Bölgede bağcılık ve üzüm yetiştiriciliği ön planda olsa da diğer tarımsal ürünlerin üretimi de yapılmaktadır. Ayrıca hububat, mısır, ayçiçeği, tütün, soya, sebze ve meyvelik alanlar oldukça geniş yer kaplamaktadır. Bağcılığa önem veren yörede, yıllık yaklaşık 400 ila 500 bin ton üzüm işleyen fabrikalar bulunmaktadır. Birçok çeşit konserve ve doğal meyve suları işleyen konsorsiyumlar ekonomiye katkı sağlamaktadır. Üretimi yapılan ve işlenen birçok tarımsal ürünlerin Avrupa ülkelerine ihracatı yapılmaktadır. Bölgede yetiştiriciliği yapılan ceviz önemli ihracat kalemleri arasında yerini korumaktadır.

Gagavuz bölgesinde sanayi dalları pek gelişmemiş olsa da irili ufaklı 50 – 60 civarında farklı dallarda üretim yapan fabrika, atölye ve tesisler bulunmaktadır. Başlıca sanayi tesisleri arasında; konserve, un, tütün fermente, et ürünleri, alkollü içecek, süt ürünleri, kilim dokuma atölyeleri, hazır giyim, elektrotermik makine yapım atölyeleri, inşaat ve benzeri tesis ve fabrikaların varlığı söz konusudur.

Gagavuz Türklerine ait bir para birimi olmayıp, günlük ticari işlemlerde Moldova Cumhuriyeti para birimi olan Moldova Leyi'ni kullanmaktadırlar. Sovyetler Birliği sonrasında Moldova ile birlikte hareket eden Gagavuz Türkleri serbest piyasa ekonomisine geçişi benimsemiş

olup, birçok ekonomik alanda özelleştirme faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Özelleştirmeyle birlikte mal ve hizmet üretiminde yeniden yapılandırma çalışmaları başlamıştır.

Sonuç

Gagavuz Türkleri tarihte Bizans, Selçuklu, Osmanlı, Bulgar, Romen ve Rus egemenlikleri altında kalmalarına rağmen, dil ve kültürlerini günümüze kadar muhafaza etmeyi başarmışlardır. Günümüz Gagavuz Türklerinin büyük çoğunluğu Moldova Cumhuriyeti'nin güney bölgesinde yaşamaktadır. Moldova sınırları içinde Besarabya – Bucak bölgesinde 'Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti' adıyla varlıklarını sürdürmektedir. Gelenek ve göreneklerinde az farklılıklar olsa da Anadolu kültür ve geleneklerine çok yakındır. Dünyada Türk kökenli devlet ve topluluklarda dil olarak Türkiye Türkçesine en yakın olan Gagavuz Türkçesidir.

Ekonomileri genel anlamda tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. Türkiye diğer Türk devlet ve toplumlarına gösterdiği yardım ve ikili ilişkileri Gagavuz Türklerine de başta eğitim, ticaret, sosyal ve kültürel alanlarda göstermektedir. Türkiye tarafından üstlenilen projelerin Türkiye-Gagavuz Türkleri ilişkilerine önemli ölçüde hız vermektedir.

Kaynakça

- Bulut, R. (2016), Moldova'daki Gagavuz Türkleri (Gagavuz Türklerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma), Fakülte Kitabevi Yayınları, Işparta, 2016 ISBN: 978-605-4324-68-2
- Bulut, R. (2016), The Economic and political Structure of Gagauzian Turks, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 3(6), Güz, 2016, ss. 60-71.
- Bulut, R. (2016), Karadeniz'in Öteki Yakasındaki Türkler "Gagavuz Türkleri, Göller Bölgesi Ekonomi ve Kültür Dergisi «Ayrıntı», Eylül 2016, Cilt: 4, Sayı 42 s: 59-65
- Velev, R. (2007). Moldova'da Ulusal Azınlıklar ve AÇİT'in Rolü: Gagavuz Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi
- Mutaf, S. (2010). 1989 Yılından Günümüze Kadar Gagavuz Yeri, Lisans Bitirme Projesi. Yıldız Teknik Üniversitesi